

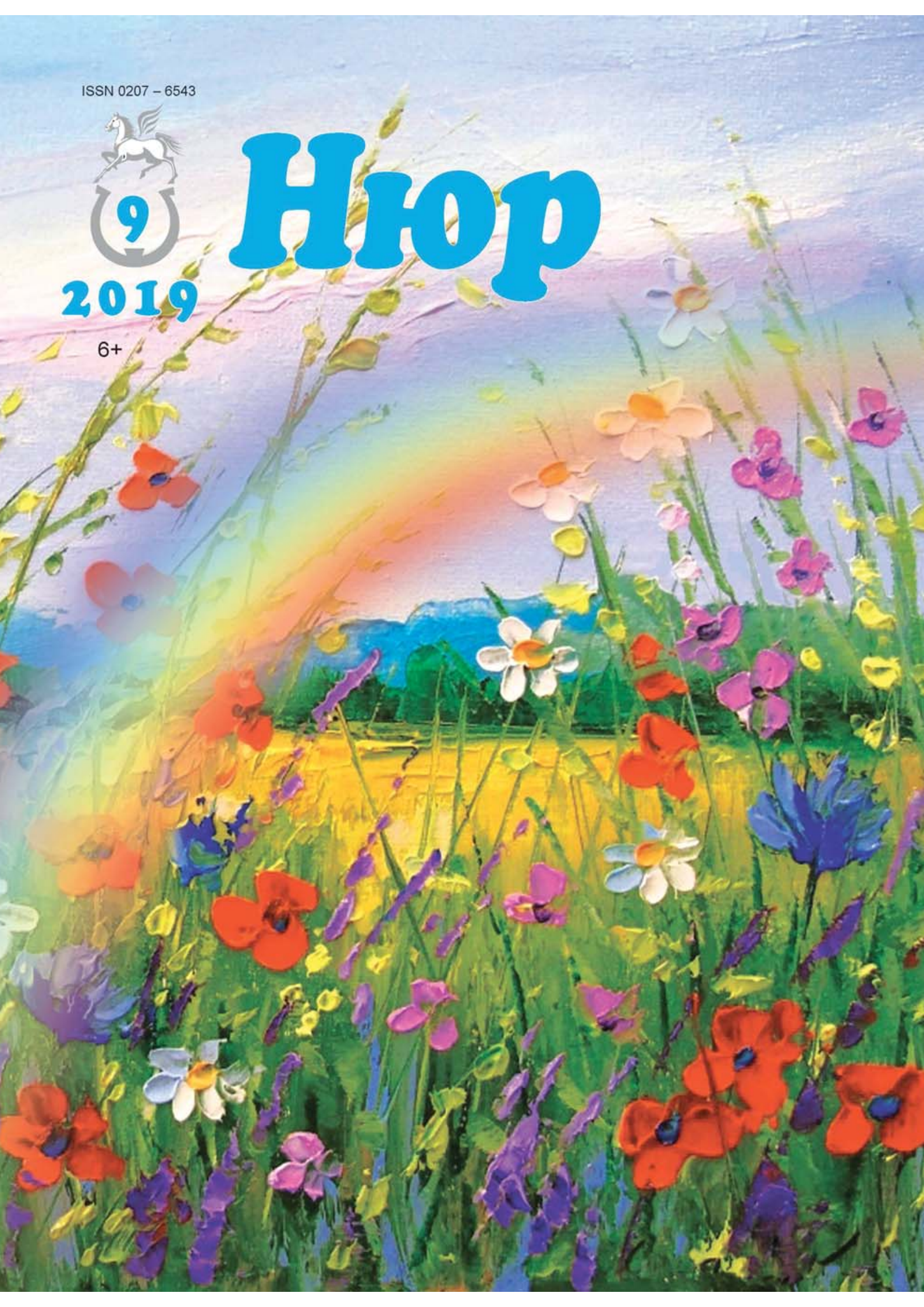
ISSN 0207 – 6543

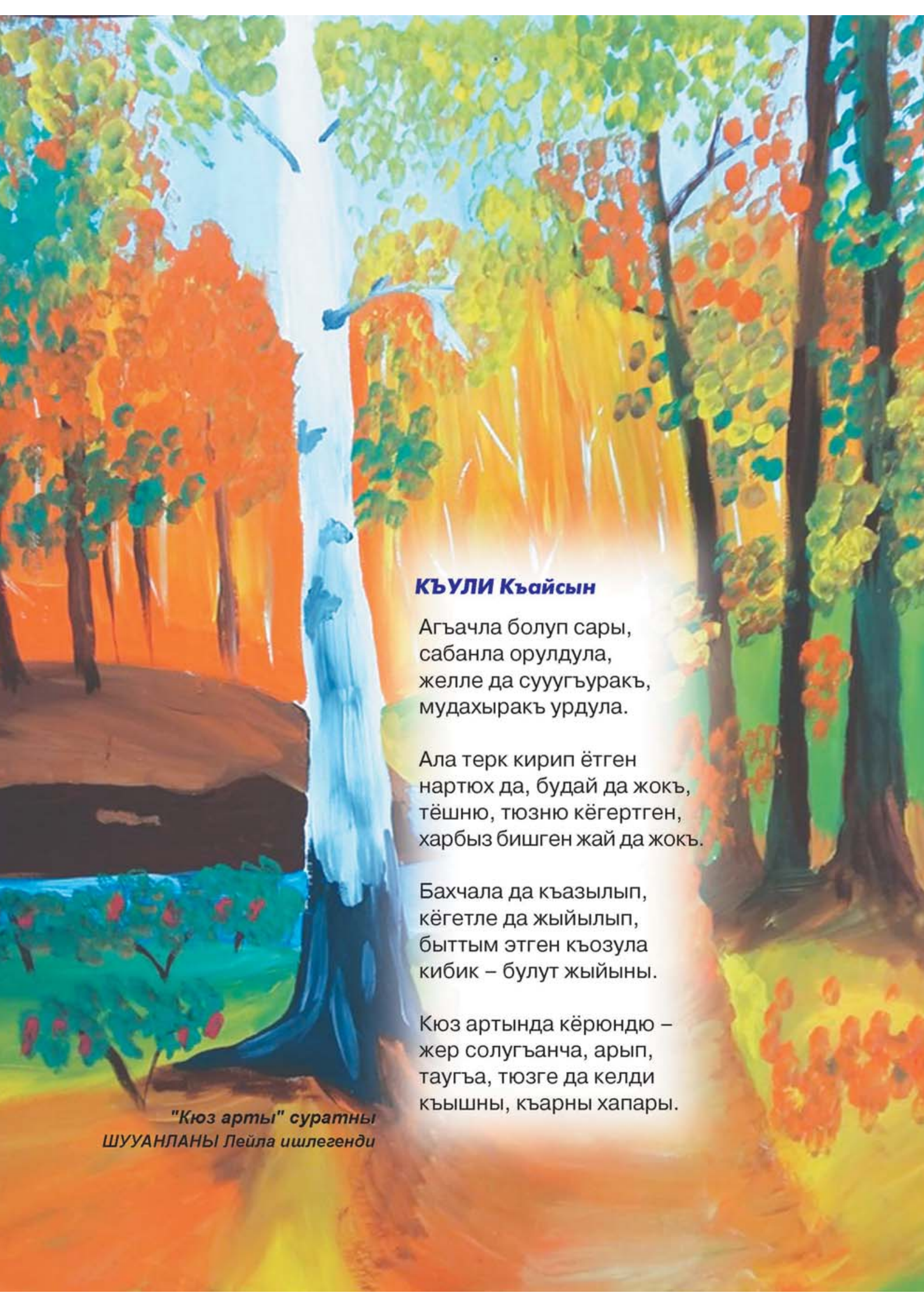

2019

6+

Нюр

КЪУЛИ Къайсын

Агъачла болуп сары,
сабанла орулдула,
желле да суугъуракъ,
мудахыракъ урдула.

Ала терк кирип ётген
нартюх да, будай да жокъ,
тёшню, тюзню кёгертген,
харбыз бишген жай да жокъ.

Бахчала да къазылып,
кёгетле да жыйылып,
быттым этген къозула
кибик – булут жыйыны.

Кюз артында кёрюндю –
жер солугъанча, арып,
таугъа, тюзге да келди
къышны, къарны хапары.

*"Кюз арты" суратны
ШУУАНЛАНЫ Лейла ишлегенди*

2019 – КЯЗИМНИ ЖЫЛЫ

Кязим акъсакълай туугъанды. Ол бир-бирде назмусун: «Муну айтхан акъсакъ Кязим» деген сёзле бла бошаучу эди. Аны да магъанасы барды. Таулу поэтни жашауунда, назмуларында да керексиз омакъланыуу, махтаныуу болмагъанды. Назмулада акъсакълыгыны юсюнден айтханы да ол затха шагъатлыкъ эте, урунган адамлагъа да поэтни бютюнда жууукъ эте эди.

Мечиланы Кязим Дыхтауну къатында юйлери кёк кырдыклы тауну къабыргъасына жабышдырылгъан Шыкъы элинде туууп, анда жашагъанды. Ол элни бир къауум юйлери бурунгулу уруш къалагъа ушай эдиле. Биз алада таулу хуначылары кьол кыйыныларын, усталыклары да кёргенбиз. Алайладан къарагъан адамгъа аллай сейир жерле кёрюне эдиле, аланы юсюнден кереклисича айтыргъа мени сёзюм жетер десем, ётюрюк айтырыкъма. Жаратылгъанлы киши башына чыгъалмагъан Дыхтауну тегерегин алгъан тауланы башларына булутла бла туманла кезиу чырмалып, бирде ала барысы да ёмюрлюк къарла бла къатыш бола, ала кетгенден сора уа, кюн тийген тёппеле тегерекни насыпча жарыта тургъандыла. Шыкъыны огъары жанындагъы кёк тауладан келген буз кибик сууукъ суу, дауур этип, элни жаны тешню энишге, Бызынгы черегине ашагъып баргъанына Кязим кёп кечеледе тынгылай, назмуларын

этгенди. Бюгюн да ол суу, уллу талгъыр ташлагъа тийип чыммакъ бола, поэтни кёз аллында барыучусуча барады.

ОРУСБИЙЛАНЫ Эльзара.

БАБАЛАНЫ Ибрагим

Мен бара кетдим... бара,
Жюн тапдым, жүнде – таракъ.
Жюн таракъны ыннагъа
Бердим да, ынна манга
Баппу берди... Мен аны
Гутчагъа бердим, алып.
Ол кючюк берди манга –
«Бар да ал, – деди, – майна!»
Мен ит кючюкню алдым,
Бир къойчу къошха бардым.
Кючюкню къойчу къартха
Берип, айландым артха.
Къойчу: «Бек сау бол», – деди,
Кийиз къамичи берди...
Къамичи бла жерни
Урдум – жер манга жемиш берди...
Жемишни, элтип,
Акъ суугъа къуйдум элде.
Сора, шорхулдай келип,
Суу берди манга кёмюк.
Кёмюкню мен уммогъа
Бердим да, уммо манга
Сютта берди... Сюттаны
Артабызгъа сакълайым
Деп, эшик башха такъдым –
Андан сора эс тапдым...
Аппа ышарды манга:
«Энди сен къара малгъа,
Уллу болгъанса керти...»
Бир жанына бурулдум.
Кишт! Кишт! – Бир уллу
Киштик ичди да кетди
Уммо берген сюттаны.
Тохта бир ол жуттайны!

ЁЛМЕЗЛАНЫ Мурадин

ТОГЪУЗУНЧУ ИНГИР

Баргъаны. (Аллы "Нюр" журналны
7-чи 2019 санындады)

КУКУКУ

Бир жарлы къатын жашап болгъанды. Аны юч жашчыгъы бар эди.

Ала эрттенден ингриге дери, кеслерин булжута, къарда ойнап тургъан болмаса, аналарына болушмагъандыла.

Оюндан эригип келселе, юслерин къакъмай, чумну къардан толтургъандыла, кийимлерин отда къурутмай, бир жанына атхандыла.

Къыйын эди анагъа.

Бир кюн ол чабакъ тутта болгъанды, алай жашчыкъла анга бу жол да болушмадыла.

Аналары къыйын жашаудан бла ауур ишден ауруп жатханды.

Ол жашчыкъларына:

– Ауузум къургъакъсып, къыйналып турама, манга бир суу беригиз, – деп тилегенди. Алай жашчыкъла эшитмегенча этип къойгъандыла.

Эки, юч да тилегенди ол, алай сабийлери суу бермегендиле.

Тамата жашы:

– Суу келтирир эдим, уюгъум кепсе, – деп сылтау этгенди.

Ортанчысы:

– Суу келтирир эдим, бёркюм табылса, – деп сылтау этгенди.

Кичиси:

– Суу келтирир эдим, тонум жамалса, – деп сылтау этгенди.

– Ауузум къургъакъсып ёлеме, балаларым, бир суу беригиз, – деп жалынганды аналары.

Жашчыкъла уа, аналарына кюле,
ойнаргъа кетип къалгъандыла.

Аладан бири да, анам къалай бо-
лур деп, чумгъа кирмегенди.

Жашчыкъла ач болгъандыла.

Таматалары юйге киргенде, ана-
лары чум ортасында сюелип, юсюн а
тюк баса тура эди. Ахырында, къол-
лары къанатла болуп, ол чумдан
учуп чыкъгъанды.

Тамата жашчыкъ:

– Къарагъыз, къарагъыз, анабыз
кукук болуп, учуп барады, – деп къы-
чыргъанды.

Жашчыкъла аналарыны ызындан
суу алып чапхандыла.

– Ана, биз санга суу келтиргенбиз,
ма, ич!

– Ку-кук, ку-кук, балаларым, кечди.
Энди кесигиз кесигизге къарагъыз,
мен а агъачха кетеме, – дегенди.

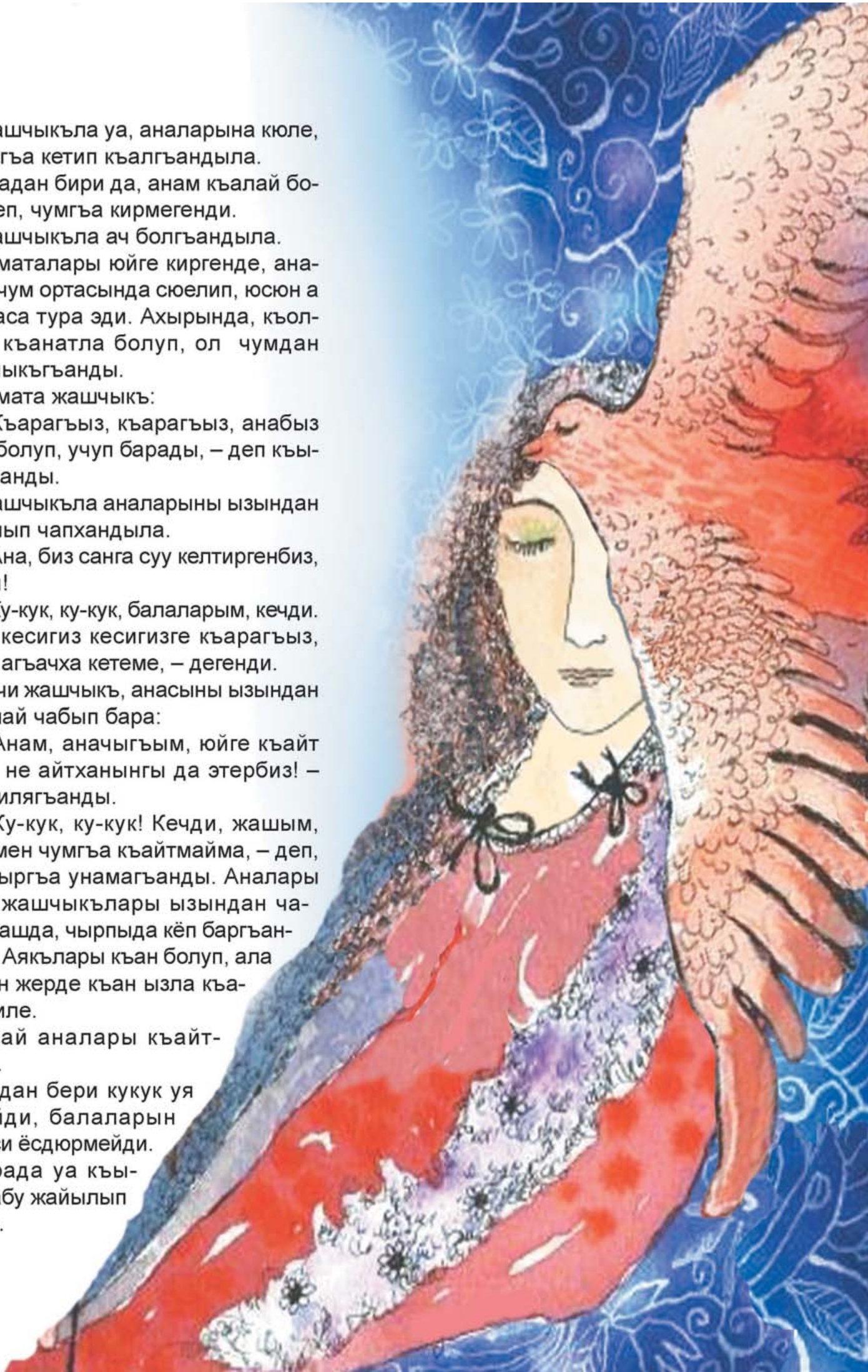
Кичи жашчыкъ, анасыны ызындан
къалмай чабып бара:

– Анам, аначыгъым, юйге къайт
ансы, не айтханынгы да этербиз! –
деп жиягъанды.

– Ку-кук, ку-кук! Кечди, жашым,
энди мен чумгъа къайтмайма, – деп,
къайтыргъа унамагъанды. Аналары
учуп, жашчыкълары ызындан ча-
бып, ташда, чырпыда кеп баргъан-
дыла. Аякълары къан болуп, ала
басхан жерде къан ызла къа-
ла эдиле.

Алай аналары къайт-
мады.

Андан бери кукук уя
этмейди, балаларын
да кеси ёсдюрмейди.
Тундрада уа къы-
зыл габу жайылып
ёседи.

Къарт къаргъа

– Мен сизге, сабийле, бюгюн халпарны айыуланы, бёрюлени юслеринден угъай, къаргъаланы юслеринден айтырыкъма, – деп башлады Жарахмат аппа. – Къарайма десенг, къарай, кёре да билсенг, бизни хар бирибиз хар кюнде да сейирлик затлагъа тюбей, аланы кёре турабыз. Сиз гитчеликден окъуна табийгъатны ариулугъун, жаныуарланы къылыкъларын билирге, кёрюрге юйренип башларгъа керексиз...

Мындан алгъаракъда, орамда келе тургъанымлай, юч-тёрт къаргъа, жолдан арлакъдагъы бир багушну къатында бир затны тегерегинден алып, аны бурунлары бла къагъып-къагъып кёре, ашаргъа кюреше тургъанларын кёрдюм. Была не зат, не ашарыкъ тапхан болурла деп, эс буруп къарадым. Ала, къадалып, къагъып кюрешген зат ётмекни къатхан гиряхы* болгъанын эспедим.

Алагъа къарап, бир кесек мычыдым. Къаргъала, не бек кюрешдиле эселе да, гиряхдан, баям, хайыр алмазлыкъларын ангыладыла, аны къойдула. Багушну бирси жанына ётдюле да, башха затланы чучхуй, къармай башладыла.

Къаргъала ётмек гиряхны къагъаргъа, ашаргъа кюреше туруп, арлагъыракъда тургъан бир къаргъа, аланы къатларына келмей, алай, сагъайып, алагъа къарап тургъанын кёреме. Бу къаргъа, эштада, жашауу келгенледен болур эди: муну тюгю, къанаты да, бирсиледен эсе зыбырыракъды. Муну халында ашыгъышлыкъ, сухулукъ да эспенмейди.

Жаш къаргъала, ётмек гиряхдан хайыр алалмай, арлакъчыкъгъа кетгенлеринлей окъуна, къарт къаргъа гиряхны къатына келди. Аны кёпню сынагъан, темирча къаты къара буруну бла бир-эки да къагъып-къагъып кёрдю. Сора, къагъыуну, къабыуну да къоюп, гиряхха бир кесекчикни къарап турду да, жуху бла бир къыйырындан къаты къабып, жерден ёрге алды. Мен а, муну умуту не болур деп, сейир этип, къарагъанлай турама.

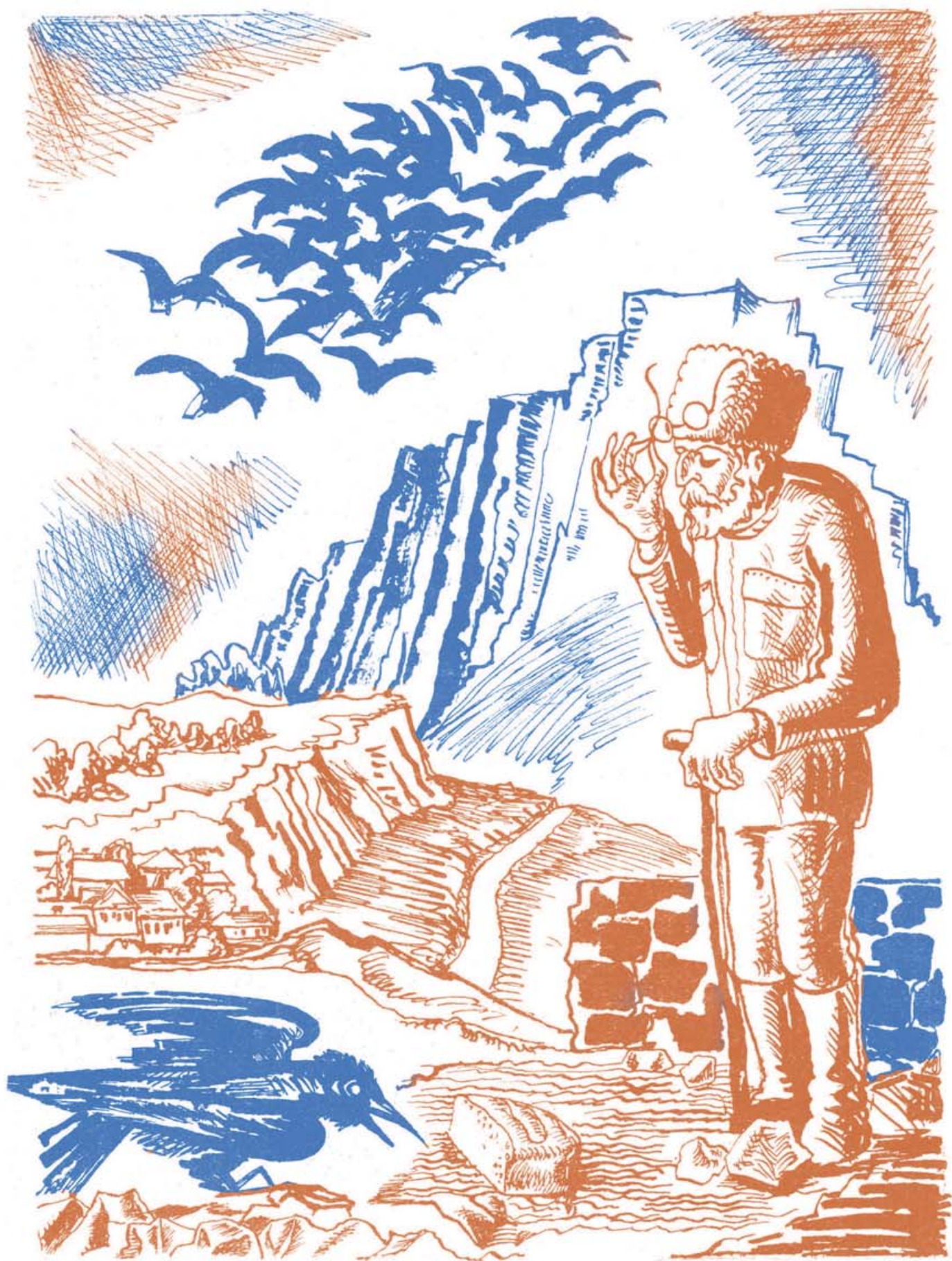
Ахырында, къарт къаргъа, ётмек гиряхны да къапханлай, жантая-жантая, арлакъдагъы жауун жаугъандан бери тургъан кёлчюк таба тебиреди. Аны башына бир «аман акъыл» келгенин сездим. Кёлчюкню къатына жетгенлей, къарт къаргъа гиряхны суугъа быргъады да жиберди. Кесек заманны алайда ары-бери жюрюй, жубана турду... Сора гиряхны кёлчюкден чыгъарды. Къыр-тишге элтди да, ашай башлады.

Аны ашай тургъанын кёргенлеринлей, ол жаш къаргъала ашына къошулдула. Сермеп-сермеп, жибиген гиряхны чимдий тебиредиле. Ала «хазыр ашха бисмилляла» болдула.

Къаргъаланы къадалып кюрешгенлерине кёре, гиряхны ашаргъа энди аланы къолларындан келгенине сёз жокъ эди. Аланы аллай бир жутлукъ этгенлерин кёргенинде, къарт къаргъа ала бла сермешип, демлешип кюрешмеди. Гиряхны жаш къаргъалагъа къойду да, арлакъгъа кетди.

Тейри, сабийле, адамла «къаргъабаш» деп къаргъаны тукъумун бош хиликка этерге кюрешедиле. Къаргъала къанатлыланы кёплеринден да акъыллыдыла.

*гирях** – гыржынны тыш къатысы (Засохшая корка хлеба)

Магомед МОКЪА

СУУ ТИРМЕНЧИК

Къырыгъындан суу къуюла,
Шорхаладан кёл жыйыла,
Бери къарачыгъыз: нечик
Терк айланады тирменчик!

Шамилни бу тирменчиги –
Жел тирменледен да иги.
Жел бир урур да, бир урмаз,
Сора айланжук бурулмаз.

Шамилни бу тирменчиги –
Ток тирменледен да иги.
Ток бир келир да, бир келмез.
Келмесе уа, – иш тюзелмез.

Нарт уяда, жол жанында,
Илипинни сол жанында,
Шамилни суу тирменчиги –
Бар тирменледен да иги!

Нюрлючюкле – тюрлючюкле

ТАГЫ СУУУ ТАРКЪАЙМАЗ

(Малкъар тарыхындан)

Шаханланы Басият 19-чу ёмюрню ахырында, 20-жыллыкъ жаш адам болуп, жазычулукъ ишин башлагъанды. Ол биринчи жазмалары бла окъуна атын битеу Кавказгъа белгили этгенди. Аны акъылы терен, къаламы жютю болгъанды. Ол, жашлыгъына да къарамай, таулуланы жашау болумларын суратлау амал бла ачыкълай билгенди.

Басиятны сабийлеге аталып жазылгъан хапарлары да бардыла. Аладан бири бла «Нюрню» окъуучуларын шагъырей этейик. Бу хапарчыкъда халкъыбызны жюз жыл мындан алгъа жашауундан бир гитче суратчыкъ бериледи.

БИТТИРЛАНЫ Тамара.

ШАХАНЛАНЫ БАСИЯТ (1879-1919)

Межгитден узакъ болмай, ташла юсюнде эки жашчыкъ олтурадыла. Таматаракъ мени танышымды. Ол узун бойлу, арыкъсуу онбешжыллыкъ жаш элде бек бай кишиледен бирини уланыды. Ибрахимди аты да. Ол гимназияда окъугъанлы төрт жыл болады. Хар жай солууда юйге келиучюдю. Ибрахимни нёгери андан эки жылгъа гитчеди. Жыртыкъ чепкени, кое тешген бёркю. Бели бауу да жокъ. Ол жарлы юйюрден болгъаны кёрюнюп турады. Кертиси бла да, Кючюкню жашауу тынч туюл эди. Алай ол жашаудан бир да ёнгелемегенди. Ма шёндю да, Ибрахимни жюлгюшчюгю бла таякъчыкъны жона, юйде излегенлерин да биле тургъанлай, эси хапаргъа кетипди.

– Да сора, кёпмю жашадынг сен ол къонакъбайынгы юйюнде? – деди Кючюк.

– Угъай, – деди Ибрахим – Ол оруслу тиширыуну юйюнде мен жаланда юч ай тургъанма. Атам, мени алагъа элтип, манга орусча айтды: «Энди, Ибрахим, мен кетеме, сен а таматала айтхандан чыкъмай тур, ке-

синги тап жюрют». Ызы бла уа бизнича къошду: «Тонгуз эт ашаргъа юйренсенг а, эшитмедим деме!»

Жашчыкъла кюлдюле.

– Да сени зауукълу жашауунг барды, – деди Кючюк, терен кючюне. – Атанг бар, хар негиз да кёп. Шёндю уа сен узакъда окъуйса, бир юч жылдан апчар болуп къайтырса. Хар ким сени сыйлы кёрю. Къартла, биргелерине олтуртуп, оноугъа къошарла. Мен а, тургъанымча, сюрюучюлей къалырма... Ол «ушкол» дегенлерине уа жаланда байланымы аладыла?

– Угъай. Хар кимни да аладыла.

– Хо бир да, – деди жашчыкъ мудах ауаз бла. – Мени ары хазна алсынла. Кёресе, мени не сау чепкеним, не бёркюм жокъду, чурукъларым да сагел... Окъугъан да тынч болмаз, анда хар ким да орусча сёлеше болур. Мен а болаллыкъ туюлме. Къайда манга!

Кючюк сагъышха кетди. Мен аны бетине тюрслеп къарадым. Аны саз бетчигинде аллай бир мудахлыкъ бар эди! Кёзчюклери къысылдыла, таякъчыкъ къолундан ычхынды, санлары къурушхан этгенча болдула. Апчар болуп, къартла да анга чес берип,

анасы да къууаннгандан кёз жашларын сюрте... – быллай суратны ол кёз аллына келтире болур эди. Алай ол жашау андан нечик узакъ эди!

– Ибрахим! – деди ол мудах ауаз бла. – Сен артда бизни да унутурса...

– Къалай унутурма да? Ол деген неди?

– Тусуланы Алий бла Касаланы Ахмат унутханча. Сен не апчар, не дохтур болурса. Кёп ахча алып башларса, ким биледи, бек уллу чынынг болур. Сора сен бери хазна келген да этмезсе. Биз жарлылабыз, къарангылыкъда жашайбыз. Къыш сууукъду. Жауун жауса, ожакъдан суу отха тамады. Сени атанг байды, оруслула бла шуёхлукъ жюрютеди. Алай ол да бизнича жашайды. Сен а алай жашаяллыкъмыса? Оруслуланы юйлери, дейдиле, бир тапла: юй тюплери жо-

нулгъан агъач, печлери бар, отоулары жылы... Угъай, санга мында жашаргъа жарамаз, – деп, ахтына айтды Кючюк. – Алай сен бизни атып къойма. Жанынг жаратхан ишни мында да табаргъа боллукъса. Ахлуларынг санга жюрюп турурла, ким биледи, мен да барырма сени къалай жашагъанынг кёрюрге. Темирболат сизни шахарда тюплю-башлы юйле бардыла дей эди. Бир кёрюр эди аланы.

– Кючю-юк! – деген жарыкъ ауаз эшитилди.

Жашчыкъ секирип турду.

– Уо-ой! – деп, Кючюк, зангырдауукъ ауазы бла жууап къайтарды.

– Терк жет юйге! Ата келгенди, сени излейди!

– Сау къал, – деди Кючюк тенгине, – ашхам намаздан сора тубеширбиз. Сора тар орамчыкъ бла ёрге чабып кетди.

Руслан АДЖИЕВ, къумукълу назмучу

УЯН, БИРЛИК

(къысхартылып бериледи)

Асыл затла дуняда
Аз болуучусу хакъды.
Къумукъ халкъны азлыгъы
Ол затлагъа шагъатды.

Аз болмай да не этсин,
Кёп болду къара кюню.
Къыйын кюн къачыучула
Къумукъ уланла туююл.

Мени асыл халкъыма
Бирде ёлет да келди.
Андан сора эмина
Онглусун алып кетди.

Дагъыда кёп ёлюмчю
Къумукъ тюзюне чапды,
Мингле бла аскерчи
Къабыр юлюшюн тапды.

Къыйын кюнде гунч этди
Къумукъ зорлукъчуланы,
Унутмайыкъ жан берген
Ол ахшы уланланы.

Не билейим, не къалды
Мени халкъым кёрмейин!
Бир кере тобукъланмай,
Жашай келди, ёлмейин.

Алыкъа уа халкъымда
Зайнулабидле бардыла!
Элибиз болмазча тар,
Уллу бий да табылыр!

Азды деп жырсыр зат жокъ,
Нартла – къумукъ уланла.
Намыс, эрлик, кишилик,
Дайым бизни бладыла!

Керек кюн эли ючюн
Турлукъла бетден-бетге
Аз туйюл, биз алагъа
Тюбеширбиз жаннетде!

Сабырлыкъ, саламатлыкъ –
Къумукъну осуяты.
Аллах кеси сакъласын
Уллула аманатын.

Кишиге къул болмады
Миллетим бир кере да.

Ёзденликде, ёрлюкде
Жашагъанды ёмюрде.

Жылланы саркъыуунда
Жукълагъанча ол тамам,
Чач-тук болуп айланмай,
Биригип турду хаман.

Саула кёрюп, Къумукъ тюз
Байрам-тойдан толлукъду!
Къумугъум бирикгенде,
Тюзде тюзлюк боллукъду!

ЖУЛАБЛАНЫ Юзейир

Эрттегили нарт сёзле

Адамны ташада сёкме, туурада махтама.

* * *

Азны азанчысы болгъандан эсе, кёпню къазанчысы бол.

* * *

Азыкъ аз болса, нёгер харам болур.

* * *

Акъылсыз атха минсе, атасын танымаз.

* * *

Алдагъыгъа къарап, оюм эт,
Артдагъыгъа къарап, шукур эт.

* * *

Аман башчы кёп сёлешир,
Ахшы башчы аз сёлешир.

* * *

Аманны аман бла къуума,
Къанны къан бла жуума.

* * *

Аманнга сырынгы айтма, сырынгы айтсанг да,
ичги сёзюнгю айтма.

* * *

Ана тилин билмеген – аллындагъын кёрмеген.

* * *

Ариу ариу туйюлдю – суйген ариуду.

Сурженко, Лаура

Липинец, Милана

Гузойланы, Исмаил

Аналаны, Марина

Чочайланы, Джамия

Ежемесячный
литературно-художественный
журнал для детей

«НЮР» («Свет») № 9–2019 г.

Выходит
с января 1982 года
На балкарском языке

Учредитель:
Государственное
казённое учреждение
Кабардино-Балкарской
Республики «КБР-Медиа»

И.о. главного редактора
А. А. САБАНЧЕВА

Редколлегия:
Л. АХАЕВА
А. БЕГНОВ
М. БЕШПАНОВ
Т. БИТТИРОВА
Ж. ГУЗЕЕВ
А. МИШПАНОВ
М. ОЛЬМЕЗОВ
Оформление
И. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и вёрстка
А. МИЗНЕВОЙ

Журнал зарегистрирован
Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере связи,
информационных технологий

и массовых коммуникаций по
Кабардино-Балкарской Республике
Пер. ПИ № ТУ07-00124 от
11.01.2018 г.

Сдано в набор 07.08.2019
Подписано в печать 05.09.2019 г.
Выход в свет 30.09.2019 г.
Формат 60x90 1/8
Бумага мелованная
Гарнитура литературная
Уч.-изд. л. 2,7
Тираж 995 экз.
Заказ № 320
Индекс 73908

Стоимость одного номера
по подписке через ФГУП
«Почта Россия» – 14,83 руб.;
за 6 месяцев – 88,98 руб.

Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
aripa.sabanchieva@mail.ru

Адрес издателя: 360017
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
ГКУ «КБР-Медиа».
Дом печати.

Отпечатано в типографии
ООО «Тетраграф»
360000, КБР, г. Нальчик,
пр. Ленина, 33

Отпечатано в полном
соответствии с качеством
предоставленного электронного
оригинал-макета.